

תשע שנים!?

ב-ח ומשנינן: מי כתיב "מכל החיה ומכל הבהמה", עד שנפרש את כוונת הכתוב שיהיה הנחש מקולל כפי שנתקלה החיה מן הבהמה, והרי "מכל הבהמה ומכל החיה" כתיב, שמשמעו: ארור הוא מכל הבהמה שנתקלה מחיה.

ואכתי מקשינן: אכן מוכרח שכוונת הכתוב היא שיקולל כפי שנתקלה בהמה מחיה, אבל מניין לומר שהכוונה לקללת בהמה גסה מחיה ונמצאת שקללתו היא אחד לשבע כקללת בהמה גסה טמאה מחתול, והרי אימא: כשם שנתקלה בהמה מחיה אחד לשלש, ומאי ניהו [איזו בהמה נתקלה מן החיה אחד לשלש] עז, כלומר בהמה דקה טהורה, שזמן עיבורה חמשה חדשים מחתול שזמן עיבורו חמשים ושנים יום, כך נתקלל הוא מבהמה [דקה טהורה] אחד לשלש, דהוה ליה חמיסר ירחי [חמשה עשר חודש]!?

ומשנינן: איבעית אימא: "ארור אתה מכל הבהמה" כתיב, ומשמע: יקולל הנחש מן הבהמה המקוללת ביותר, והיינו בהמה גסה טמאה.

אי בעית אימא: קללה הוא, קללה שדי עלויה [לשם קללה נאמר, הטל עליו קללה],

כלומר, היות וקללה היא, הטל עליו את הקללה החמורה ביותר שיכול אתה להכליל בפסוק.⁽¹⁾

אמר שאל ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניה: נחש לכמה מייעבר ומוליד, כלומר, כמה שוהה הוא מן העיבור עד הלידה?

אמר ליה רבי יהושע: לשב שני!

אמר ליה הקיסר: והא סבי דבי אתונא ארבעינחו ואוליד לתלת!?

אמר ליה רבי יהושע: הנהו מייעברי הו מעיקרא ארבע שנין.

אמר ליה הקיסר: והא קמשמשי שמושי! ואילו היו מעוברות לא היו מקבלות זכר כדרך חיות ובהמות!?

אמר ליה רבי יהושע: אינחו [הנחשים] נמי משמשי אף בעיבורם כאדם.

אמר ליה הקיסר: והא חכימי אינחו סבי אתונה! וודאי בדקו ומצאו שלא היו מעוברות.

אמר ליה רבי יהושע: אנן חכימינן מינייהו.

אמר ליה קיסר: אי חכמיתו, זיל זכינחו

שכך נתקלל החמור מן השועל, ויהיה זמן עיבורו של נחש כפלים מן החמור דהיינו שנתיים. אלא אף בזה יש לתרץ כתירוצי הגמרא. ועוד "מכל הבהמה ומכל החיה" כתיב, דמשמע: דמשום בהמה שיתירה קללתה על שום חיה, ומצינו חמור מקולל מחתול אחד לשבע.

הבהמה], דאם כן ליכתוב "מכל החיה" ולא ליבעי בהמה.

1. כתב רש"י: יכולה היתה הגמרא להקשות: אימא כשם שנתקלה בהמה מחיה אחד לשנים,

ואייתניחו ניהלי; כלומר, התנה עמהם שאם אתה מנצחם, יבואו עמך, והביאם אלי. (2)

אמר ליה רבי יהושע: כמה הווי?

אמר ליה: שיתין גברי.

אמר ליה רבי יהושע: עביד לי ספינתא דאית בה שיתין בתי, וכל ביתא אית בה שיתין ביסתרקי.

[שאל הקיסר את רבי יהושע: כמה זמן שוהה העובר במעזי הנחש עד שנולד?

ענה לו רבי יהושע: לשבע שנים.

תמה הקיסר: והרי זקני אתונה, הרביעו זוגות נחשים וילדה לשלש שנים!?

ענה לו רבי יהושע: אותן נחשים כבר היו לאחר עיבור של ארבע שנים.

תמה הקיסר: והרי הרביעום ושימשו, ואילו בזמן העיבור אין חיות ובהמות מקבלות זכר!?

אמר לו רבי יהושע: הנחשים אינם כשאר חיות, והם משמשים אף בשעת עיבור כבני אדם.

ועדיין תמה הקיסר: והרי חכמים הם זקני אתונה!?

אמר לו רבי יהושע: אנחנו יותר חכמים מהם.

אמר לו הקיסר: אם חכמים אתם, לך ונצח אותם בויכוח בדברי חכמה, והבא אותם אלי, כלומר, התנה עמהם שאם אתה מנצחם,

יבואו עמך, והביאם אלי.

שאל רבי יהושע את הקיסר: כמה אנשים הם?

ענה לו הקיסר: ששים בני אדם.

אמר רבי יהושע לקיסר: עשה לי ספינה שיש בה ששים חדרים, ובכל חדר ששים כסאות].

עבד ליה; וירד רבי יהושע בספינה לאתונה, וכי מטא להתם על לבי טבחה, אשכחיה לההוא גברא דהוה קא עביד חיותא, אמר ליה רבי יהושע: רישך לזבוני?

אמר ליה הטבח: אין!

אמר ליה רבי יהושע: בכמה?

אמר ליה: כפלגא דזוזא!

יהב ליה רבי יהושע לטבח חצי זוז.

למף אמר ליה רבי יהושע: הב לי רישך!

יהיב ליה חד רישא דחיותא.

אמר ליה רבי יהושע: וכי אנא רישא דחיותא אמרי לך! והרי אנא רישך אמרי לך.

הוסיף ואמר ליה רבי יהושע: אי בעית דאישבקך, סגי לפני, ואחוי לי פיתהא דבי אתונא.

אמר ליה הטבח: מסתפינא, דכל דמחוי קטלו ליה.

אמר ליה: דרי כריכא דקניא, וכי מטית

להתם, זקפה כמאן דקא מתפח.

[אכן ציוה הקיסר לבנות לו ספינה כזו; וירד בה רבי יהושע לאתונה מקום מושב החכמים. וכאשר בא לשם — ולא ידע את מקום מושבם בתוך העיר — נכנס לבית המטבחים ומצא שם אדם מנתח בהמה.

שאל רבי יהושע את הטבח: האם ראשך עומד למכירה?

ענה לו הטבח: אכן.

שאל רבי יהושע: בכמה?

ענה לו: בחצי זוז.

נתן לו רבי יהושע כאשר ביקש, וביקש את ראשו, ונתן לו הטבח את ראש הבהמה.

אמר לו רבי יהושע: וכי את ראש הבהמה אמרתי לקנות, והלוא את ראשך הוא שאמרת! ? ואם רצונך שאניח לך, צעד לפני, והראני את פתח המקום שם יושבים החכמים.

אמר לו הטבח: מפחד אני, שכל המראה את מקום מושבם הורגים אותו.

אמר רבי יהושע לטבח: שא על כתפך אגודת קנים, ולך לשם, וכשתגיע לאותו מקום עשה עצמך כאילו אתה עומד למוש, ובזאת אדע כי שם פיתחם של בית זקני אתונה].

אזל רבי יהושע, אשכח דרבנאי מגואי, שהיו שומרים שלא יכנס זר, ודרבנאי מבראי, שהיו שומרים שלא יצא אחד מן הזקנים לחוץ —

והיו שופכים על איסקופת החדר סובין או עפר, שהיה ניכר עליהם פסיעות אדם, דאי חזו — זקני אתונה — כרעא דעיילא של זר, קטלי לחו לרבנאי דגואי שפשעו בתפקידם, (3) ואי חזו כרעא דנפקא, קטלי לחו לרבנאי דבראי. (4)

התחכם רבי יהושע ונכנס על המפתן, (5) ואפכה לסנדליה האחת, כך שבעומדו על האיסקופה היתה נראית פסיעה כלפי פנים ופסיעה כלפי חוץ, וקטלינהו לכולהו, כי היה נראה לזקנים שאחד נכנס ואחד יצא. (6)

[ראה רבי יהושע שיש אורבים השומרים על הפתח מבפנים שלא ייכנס אדם זר, ואורבים השומרים מבחוץ שלא יצא לחוץ אחד מבני הבית; והיו הזקנים רואים על מפתן הבית — ששפכו עליו סובין או עפר שיהיה ניכר

3. כתב רש"י: השומרים לא היו הורגים שום אדם, אלא אם כן נכנס כולו לפנים על כרחן, או אחד יוצא כולו לחוץ.

4. הגירסא שונתה לפי מה שכתב רש"י, שהשומרים בחוץ הם אלו שהיו שומרים על היציאה, ואלו שבפנים על הכניסה.

5. רבינו גרשום כתב שנכנס בשעה שהיו ישנים. אבל לכאורה נראה מרש"י לא כן, ולכן כתב רש"י שלא היו הורגים עד שנכנס כולו לפנים או יצא כולו לחוץ, ואם כן יכול היה רבי יהושע ליכנס עד מפתן הבית.

6. נכתב ונתבאר על פי רש"י ורבינו גרשום, ראה רש"ש.

אמרו ליה הזקנים לרבי יהושע: מאי עבדתך? אמר להו רבי יהושע: הכימא דיהודאי אנא, ובעינא למיגמר חכמתא מינייכו; אמרו ליה: אי הכי ניבעי לך? אמר להו רבי יהושע: לחיי! אי זכיתו לי, כל דבעיתו עבדו בי, ואי זכינא בכו, איכלו נהמא גבאי בספינתא.

[שאלוהו היושבים שם מה מעשיך? ויאמר להם: חכם היהודים אני, ורצוני ללמוד מכם דברי חכמה; אמרו לו: אם כך נבחון אותך! אמר להם רבי יהושע: מסכים אני, ואם תנצחוני, עשו בי ככל שתרצו, ואם אני אנצח אתכם, תבואו לאכול אתי לחם בספינה].⁽⁷⁾

אמרו ליה: ההוא גברא דאזיל ובעי איתתא ולא יחבו ליה, מאי חזי ליה דאזיל היכא דמידלו מינה?! שהרי לכאורה כל שכן שלא יתנו לו; שקל רבי יהושע שיכתא, תתאי דצה — לא עאל, דלי דצה — ועאל; אמר: האי נמי מיתרמי בת מזליה.

[שאלוהו חכמי אתונה לרבי יהושע: אדם שביקש לשאת אשה וסירבו לתת לו, מה ראה?⁽⁸⁾ לילך ולבקש אשה מיוחסת מן הראשונה, והרי כל שכן שלא יתנו לו?! נטל רבי יהושע מחט, ונעצה בכותל בתחתיתו ולא נכנס, ושוב העלה את ידו ונעצה במקום גבוה יותר — ואכן ננעצה; אמר להם רבי יהושע: אף זה טוב עושה אם מבקש הוא אשה מיוחסת מן הראשונה, כי שמא היא בת מזלו].

ועוד שאלוהו: גברא דאזיף וטרף

שם פסיעותיהם של הנכנסים והיוצאים — אם נכנס אדם זר או יצא אחד מהם, על ידי שהיו בוחנים את הפסיעות על המפתן, אם הכיוון הוא כלפי חוץ או כלפי פנים, וכשהיו מוצאים פסיעות כלפי פנים — ובהכרח שנכנס שם זר — היו הורגים את השומרים הפנימיים שמעלו בתפקידם, ואם היו הפסיעות כלפי חוץ, היו הורגים את השומרים החיצוניים שמעלו בתפקידם —

נתחכם רבי יהושע, והפך את סנדלו האחת, כדי שתיראה בשעת עומדו על המפתן כניסה ויציאה כאחת, ומשראו כן הזקנים הרגו את כל השומרים, שהיה נראה להם שמעלו כולם בתפקידם].

אזל רבי יהושע אשכח דהוו יתבי ינוקי מלעיל ופכי מלתחת; אמר רבי יהושע: אי יהיבנא שלמא להני [לינוקי], קטלי לי הני [הזקנים], סברי: אנן עדיפינן, דאנן קשי טפי ואינהו דרדקי; ואי יהיבנא שלמא להני [לזקנים] קטלי לי הני, אמרי: אנן עדיפנא, דאנן עילאי ואינן תתאי; ולכן אמר להו רבי יהושע: שלמא לכולהו הכימאי!

[הלך ומצא שם רבי יהושע, שהיו יושבים צעירים למעלה וזקנים למטה; אמר רבי יהושע בלבו: אם אתן שלום לאלו הצעירים, יהרגוני הזקנים, כי יאמרו: הרי אנחנו זקנים והם צעירים; ואם אתן תחילה שלום לזקנים, יהרגוני הצעירים, כי יאמרו: הרי אנחנו יושבים מלמעלה ואילו הם למטה; ולכן אמר רבי יהושע: "שלום לכל החכמים"].

7. ראה מהרש"א בחידושי אגדות ביאור נרחב בכל הענין.

8. לשון הגמרא הוא: "מאי חזי ליה", ויש לפרש שהוא מלשון ראייה, ואם כן הכוונה כפי שנתבאר

שילדה, והיה תלוי שטר על צואר הולד ונאמר בו שיש לו חוב לגביה בבית אבא מאה אלף זוז. ותמהו עליו חכמי אתונה: וכי פירדה יולדת?! אמר להם: אלו הם דברי ההבאי⁹.

עוד שאלוהו: **מילחא כי פריא במאי מלחי לה? אמר להו: בפילתא דכודניתא**; אמרו לו: **ומי איכא פילתא לכודניתא?** אמר להם: **ומילחא מי פרי!**

[עוד שאלוהו: מלח שהסריח במה מתקנים אותו? ענה להם: בשליית הפירדה; תמהו עליו: וכי יש שילייתא לפירדה, והרי אינה יולדת?! ענה להם: וכי יש מלח מסריח?!].

אמרו לו זקני אתונה: **בני לן ביתא באוירא דעלמא! אמר רבי יהושע שם** [המפורש] **תלא נפשיה בין רקיעא לארעא, אמר להו: אסיקו לי ליבני וטונא, וכשתעשו בקשתי אעשה אף אני את בקשתכם.**

[אמרו לו: בנה לנו בית באויר העולם! הזכיר רבי יהושע שם ונתלה בין הקרקע לשמים, ואמר להם: הבו לי לבנים וטיט כדי שאבנה; וכשתעשו בקשתי, אעשה אף אני את בקשתכם].

עוד שאלוהו: **מציעתיה דעלמא היכא? זקפה**

מלקוחות, מאי חזי דהדר אוזיף?! אמר להו רבי יהושע: **גברא אזל לאגמא קטל קמא טונא ולא מצוי ביה, הדר קטיל ומנח עילויה, עד דאיתרמי איניש מדלי ליה.**

[עוד שאלוהו: אדם שהלוה כסף ולא הצליח ליפרע מן הלוה עד שהוצרך לטרוף מן הלוקחות שקנו מהלוה, מה ראה להוסיף ולהלוות כספים?! ענה להם רבי יהושע: משל לאדם שהלך לאגם לקצור קנים, ועשה מהם חבילה, ולא הצליח להרימו על כתיפו, ומכל מקום מוסיף הוא לקצור ומניח חבילה על חבילה, כי סובר הוא, בינתיים יבוא כאן אדם ויטעיני את חבילותי].

ואף כאן, אם כי נתקל באדם לא נאמן, יוסיף וילוה לאחר, עד שימצא אדם נאמן ויעשה עמו עיסקא.⁽⁹⁾

אמרו ליה: **אימא לן מילי דכדי** [אמור לנו דברי הבאי!]⁽¹⁰⁾

אמר להו רבי יהושע: **הוה ההוא כודניתא דילידא, והוה תלי ליה פיתקא, וכתב ביה "דמסיק בבי אבא מאה אלפי זוזי"; אמרו ליה חכמי אתונה: וכודניתא מי ילדה?! אמר להו: הי ניהו מילי דכדי.**

[אמר להם רבי יהושע: מעשה בפירדה

לנמשל, אבל לרש"י הכוונה היא, כי על ידי שמנסה הוא את האנשים, לבסוף מוצא אדם נאמן להתעסק עמו.

בפנים. ויש לפרש שהתרגום הוא "ראוי", כלומר, מה ראוי לעשות לו על שהלך ועשה שטות כזו.

10. נכתב ונתבאר על פי גירסתו הראשונה ופירושו הראשון של רש"י. ועוד גרס: "מילתא דכדיבי", כלומר, דברי כזב.

9. נתבאר על פי רש"י. ורבינו גרשום פירש: אף זה יוסיף וילוה, כי שמא הוא בעל חוב נוח מן הראשון, וצריך ביאור לשיטתו הדמיון

לאצבעתיה, ואמר להו: הכא! אמרו ליה: ומי יימר?! אמר להו: איתו אשלי ומשחו.

[עוד שאלוהו: אמצע העולם היכן הוא? הניף את אצבעו ואמר: כאן הוא אמצע העולם! שאלוהו: ומנין לנו שכן הוא? אמר להם הביאו חבלים ומדרו].

עוד אמרו לו: אית לן בירא בדברא, עיילא למתא! אמר להו: אפשילו לי חבלי מפארי [שהוא דבר שאי אפשר] ואעייליה.

[יש לנו בור במדבר, העלהו נא לעיר; אמר להם: עשו לי חבלים מסובין — שהוא דבר שאי אפשר — ואעלהו].

עוד אמרו לו: אית לן ריחייא דתבירא — חייטיה! שקל רבי יהושע פיסקא מינה ושדא להו, אמר להו: כרוכו לי מיניה גרדי ואיחייטיה.

[אמרו לו: יש לנו ריחיים שבורות, תפרהו נא! נטל רבי יהושע חתיכה מן הריחיים וזרק להם, ואמר: עשו לי מן הריחיים חוטים — כדרך שהנשים נוטלות חוטים מן הבגד לתופרו — ואתפור בהם את הריחיים].

עוד שאלוהו: מישרא דככיני במאי קטלי ליה? אמר להו: בקרנא דחמרא; אמרו לו: ומי איכא קרנא לחמרא?! אמר להם: ומי איכא מישרא דככיני?!

[שאלוהו: ערוגת סכינים, במה קוצרים אותה? אמר להם: בקרן החמור; תמהו עליו: וכי יש קרן לחמור?!? ענה להם: וכי יש ערוגת סכינים?!].

תו אייתו ליה תרי ביעי, אמרו ליה: הי דזגתא אוכמתי, והי דזגתא חיוורת? אייתי

להו איהו תרי גביני, ואמר להו: הי דעיזא אוכמתי, והי דעיזא חיוורת.

[עוד הביאו לו שני ביצים, ושאלוהו: איזו של תרנגולת שחורה, ואיזו של תרנגולת לבנה? בתגובה הביא להם הוא שתי גבינות, ושאלם: איזו של עז שחורה ואיזו של עז לבנה?].

עוד שאלוהו: ורצוצא דמית בנו ביעתא, מהיכא נפק רוחיה?! אמר להו: מהיכא דעל משם נפק!

[שאלוהו על אפרוח שמת בתוך ביצתו והיא שלימה, אם כן מהיכן יצאה רוחו?!? ענה להם: ממקום שנכנס משם יצא, כלומר, כדרך שנכנס לביצה שלימה כך יצא ממנה].

בקשו ממנו: אחוי לן מנא דלא שוי חביליה! אייתי רבי יהושע בודיא — פשטה, ולא הוה עיל בתרעא; אמר להו רבי יהושע: אם כן אייתו מרי וחצינא ופיתרוה לכותל, והיינו מנא [היא המחצלת] דלא שוו חביליה.

[הראה לנו כלי שאינו שוה את ההפסד שהוא גורם; הביא להם מחצלת ופשט אותה, ומשניסו להכניסה לשער כשהיא פשוטה, לא נכנסה מרוב רחבה; אמר להם רבי יהושע: הביאו כלים וסיתרו את הכותל, כדי שתיכנס המחצלת, והרי לכם כלי שאינו שוה את ההפסד שהוא גורם].

משניצחם רבי יהושע בויכוח, התחכם רבי יהושע להביאם אל הקיסר כאשר ציוהו, וכך עשה:

אייתינהו [הביאם] רבי יהושע לכל אחד ואחד בפני עצמו בספינתא, ולעל

עליהם, וסבורים היו מתוך כך שבארצם הם, ועל כן העיזו לדבר קשות עם המלך, בהיותם סבורים — בשביל ריח העפר — שקרובים הם לארצם, ואין להם שם מורא מלכות; כעס המלך, ואמר לרבי יהושע: עשה עמהם ככל אשר תחפוץ!].

אייתי רבי יהושע הנחו מיא דאתו מבי בליעי, שדינחו בתיגדא, אמר להו רבי יהושע לחכמים: מלייהו להאי ואיזילו לכו, מלו ושרו ביה, קמאי קמאי ובלע להו, מלו עד דשמיט בתפייהו, ובלו להו ואזול.

[וכך עשה להם רבי יהושע, כדי שיכלו: לקח כלי ושם בו את המים שהם בולעים את כל המימות, וציוה להם למלאות את הכלי במים אחרים עד שיתמלא וייפטרו וילכו להם, אך כל מים ששפכו לשם היו נבלעים, ונזקקו לשאת על כתפיהם עוד ועוד מים, עד שבלו והלכו לאבדון].

מתניתין:

חמורה מעוברת שלא ביכרה:

והשכים ומצא שילדה שני זכרים שהאחד מהם בלבד הוא בדין פטר חמור, הרי זה נותן טלה אחד לכהן, שהרי ודאי יש לו פטר חמור.

ואם ילדה זכר הקדוש בקדושת בכורה, ונקבה שאינה ראויה להיות קדושה, ואין ידוע מי הוא הראשון, הרי זה מפריש טלה אחד כדי להפקיע מן הבכור — אם אכן יש כאן מי שנתקדש בקדושת בכורה — את קדושתו ואיסורו,⁽¹⁾ אבל אינו נותנו לכהן

פי ההסכם שהתנה עמהם למקרה שהוא ינצח; והכניס כל אחד לחדר אחר, כל חד וחד כי חזי שיתין ביסתרקין, אמר: כולחו חבראי להבא אתו, [כל אחד מהם כשראה באותו חדר שהכנס לשם ששים כסאות, היה בטוח שיביאו לאותו חדר את שאר חבריו] —

אמר ליה לספינא [אמר רבי יהושע לרב החובל]: **שרי ספינתך** [התר עוגן ספינתך] וסע!

בהדי דקאתו חכמי אתונה, שקל רבי יהושע עפרא מעפרייהו [מהעפר שבארצם];

וכי מטי לבי בליעי שקל מלא כוזא דמיא מבי בליעי, [עד שנכנסו כולם לספינה, לקח עמו רבי יהושע עפר מעפר ארצם; וכשהגיעו למקום שם האוקינוס בולע את כל המימות הנופלים לתוכו ומביאם אל התהום, והתהום פולט אותם, נטל עמו מהמים אשר שם מלוא הדלי מים] —

כד אתו החכמים, אוקמיניהו רבי יהושע קמי קימר, חזנחו המלך לחכמים דהוו מעני, אמר ליה המלך לרבי יהושע, אם כן הני לאו נינחו; שקל רבי יהושע מעפרייהו ושרא עילויהו, ונזקפה קומתם, שהיו סבורים בארצם הם; ומתוך כך אקשו לאפי מלכא; אמר ליה קיסר לרבי יהושע: כל דבעית עביד בהו.

[כאשר הגיעו למקום אשר שם הקיסר, העמיד רבי יהושע את החכמים לפני הקיסר; אך משראה הקיסר שהם מעונים ושפלים, טען לרבי יהושע שאין אלו החכמים; נטל רבי יהושע מהעפר שהביא מארצם וזרק

1. כמבואר בגמרא, שמשנתנו רבי יהודה היא, הסובר: פטר חמור אסור בהנאה, ולכן צריך